

SIYOSIY MULOQOTDA LINGVISTIK MANIPULYASIYA

Shi Jinding,

“Asia Trans Gas” MChJ QK ofis va jamoatchilik bilan aloqalar bo‘limi boshlig‘i

Annotatsiya. Til fikrni shakllantirishga qodir bo‘lganligi sababli, ma‘lum til vositalari yordamida fikrlash jarayonlarini manipulyatsiya qilish ham mumkin. Siyosatchilar hozirgi voqealar to‘g‘risida ommaviy qarashlarning paydo bo‘lishiga ta‘sir qiladi, ma‘lum bir mafkurani shakllantiradi yoki manipulyativ til yordamida uni o‘zgartiradi. Ushbu til vositalarini tahlil qilish orqali hatto siyosatchilar barqarorlikni buzishga, aralashtirib yuborishga yoki siyosiy masalalarni orqa planga surib qo‘yishga, savollardan qochishga yoki atrofidagilarning his-tuyg‘ularni uyg‘otishga urinayotgan vaziyatlarni aniqlash mumkin. Shunday qilib, lingvistik manipulyatsiya ko‘pincha siyosiy muloqotda bir nechta vazifalarni bajarish uchun ishlatiladi.

Matnni tahlil qilish lingvistik manipulyatsiya jarayonining sxematik bog‘langan elementlardan tashkil topgan tuzilishini tavsiflash imkonini beradi, ularni "lingvopolitik strategiyalar" deb ham atash mumkin. Siyosatchining pragmatik niyatiga qarab, bu strategiyalarni gipotetik jihatdan bir necha guruhlariga ajratish mumkin.

Kalit so‘zlar: siyosat, lingvopolitika, siyosiy aloqa, manipulyatsiya, lingvistik manipulyatsiya strategiyalari.

"Lingvistik manipulyatsiya" zamonaviy tilshunoslikning eng muhim muammolaridan biri hisoblanadi. Nutq ta‘siri nazariyasi bir nechta tushunchalar bilan shug‘ullanadi - "nutq ta‘siri", "nutqni manipulyatsiya qilish", "lingvistik manipulyatsiya" bo‘lib, ular o‘zaro bog‘liq tushunchalar sifatida ham, qarama-qarshi tushunchalar sifatida ham qo‘llaniladi, bundan tashqari, birini boshqasining tarkibiy qismi sifatida belgilash mumkin. Nutq ta‘siri qasddan xarakterga ega bo‘lib, shaxsga ta‘sir o‘tkazilayotganda va ta‘sir og‘zaki shaklda amalga oshiriladi [2]. Lingvistik manipulyatsiya - bu so‘zlovchi va qabul qiluvchi o‘rtasidagi samarali muloqot bo‘lib, unda ma‘ruzachi nutq yordamida qabul qiluvchining xatti-harakatlarini o‘z xohishiga ko‘ra tuzatish orqali kerakli natijaga erishishga qaratilgan. P.B. Parshin bu hodisani keng ma‘noda shaxs yoki bir guruh shaxslar ongiga lingvistik vositalar yordamida ta‘sir qilish, tor ma‘noda esa munosabatni o‘zgartirishga qodir bo‘lgan nutqning shakllanishi sifatida tavsiflanadiva qabul qiluvchining harakat usuli deb belgiladi [5].

Siyosat - bu davlat va fuqarolar, davlat amaldorlari va fuqarolar o‘rtasida ommaviy muloqotni talab qiladigan jamoaviy, jumboqli va maqsadli faoliyat. Siyosiy muloqotning o‘ziga xos xususiyatlari - oshkorlik, bir kishiga yo‘naltirilgan (adresat - murojaat qiluvchi), auditoriyaning turli xilligidir. Davlat va siyosiy jarayonlarning rivojlanishi siyosiy muloqotda manipulyatsiya tamoyilini kuchaytiradi. Siyosiy kommunikatsion vaziyatni belgilovchi til, ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-madaniy, etnik, diniy kabi omillarni, umuman olganda, aniq tushunish zarur bo‘lganligi sababli, o‘zgarishlarni bilimga asoslangan holda o‘rganish faqat o‘z ichiga oladi.

Manipulyativ vositalar zamonaviy siyosiy matnlarga keng ko'lamga ega. Turli siyosiy strategiyalarni amalga oshirishda til vositalarining rolini o'rganish zamonaviy lingvosiyosatning dolzarb vazifalaridan biridir. Lingvistik dunyo xaritasi, lingvistik o'ziga xoslik va lingvistik tafakkurda antropologik nazariyalarning etakchi roli ushbu tadqiqotni kognitiv sohaning rivojlanish qat'iyatiga aylantiradi: "...ba'zi odamlar boshqalarning fikri va xatti-harakatlarini nazorat qilish orqali tildan o'z fikrlari yoki his-tuyg'ularini etkazish uchun emas, balki undan o'z foydasi uchun foydalanadilar. Ko'rinib turibdiki, ularning maqsadi muloqot emas, balki manipulyatsiyadir" [6, 173]. Jahon siyosiy amaliyotida keng tarqalgan hodisa – siyosiy ongning manipulyatsiya qilish yetarli darajada yoritilmagan va bu uni har tomonlama o'rganishni taqozo etadi. Umumiy siyosiy jarayonni tashkil etuvchi shart va sabablarni o'rganish katta qiziqish uyg'otadi [3; 4; 6]. Bu omillar asosan matnni shakllantirishning extralingvistik omillarini va uning manipulyatsiya unumdorligini belgilaydi. Shunday qilib, siyosiy manipulyatsiya - bu ob'ektiv yashirin bilimlar orqali joriy etishga qaratilgan ta'sirning o'ziga xos shakli, ammo ba'zi siyosiy guruhlar uchun mazmun shunday kiritilishi kerakki, qabul qiluvchilar kerakli fikrni shakllantirishlari mumkin. Ijtimoiy ongga manipulyatsiyaviy ta'sir ko'rsatadigan turli xil usullarning juda boy to'plami mavjud bo'lib, ular - faktlarni to'g'ridan-to'g'ri manipulyatsiya qilish va ataylab yolg'on ma'lumotlarni tarqatishdan tortib nozikroq ta'sir qilish usullarigacha bo'lib, ular orasida lingvistik usullar alohida qiziqish uyg'otadi. Til orqali manipulyatsiya - bu siyosatchilarning nuqtai nazarini ongsiz ravishda qabul qilish uchun auditoriyaga bilvosita ta'sir ko'rsatishga qaratilgan til elementlari va ulardan foydalanish tamoyillaridan foydalanish hisoblanadi. Bunday hollarda, R.Blakar ta'kidlaganidek, "til ijtimoiy hokimiyat quroli sifatida ishlatiladi" [2, 90]. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, siyosatchilar auditoriyaga ma'lum bir g'oyani singdirish, ularga mo'ljallangan munosabatni shakllantirish, auditoriya mustaqil ravishda shakllantirishi mumkin bo'lmagan hissiy reaksiyalarni qo'zg'atish uchun lingvistik manipulyatsiyadan, foydalanishadi. To'g'ridan-to'g'ri lingvistik tahlilni professional lingvistik tahlilsiz aniqlash mumkin emas, masalan: kontent tahlili, nutq tahlili, niyat tahlili, psixolingvistik tahlil, kognitiv tahlil va boshqalar. Demak, lingvistik manipulyatsiya fanlararo tadqiqot ob'ekti hisoblanadi, jumladan: siyosat, tilshunoslik, psixologiya, sotsiologiya va madaniyatshunoslik. X.Grisning postulatlarini lingvosiyosiy manipulyatsiyani muloqotning muvaffaqiyatli turi deb hisoblash uchun juda mos keladi [8]. U bilan bog'liq holda, siyosatchilar muvaffaqiyatli muloqotga erishish uchun ongsiz ravishda amal qiladigan to'rtta eng muhim tamoyil mavjud:

- 1) axborot mazmuni postulati (yangi narsani aytib berish);
- 2) aniqlik postulati (aniq gapirish, noaniqlikdan qochish);
- 3) izchillik postulati (mavzudan chetga chiqmaslik);
- 4) haqiqat postulati (samimiy gapirish).

Ommaviy axborot vositalari jamoatchilik fikrini, jamoatchilik ongini shakllantirish, ko'pincha siyosiy jarayonda bevosita ishtirok etuvchi ijtimoiy xulq-atvorni tashkil etishda jamiyatning eng ta'sirli sohasi ekanligi inkor etib bo'lmaydi. Ommaviy axborot vositalarining qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud tarmoqlari kabi davlat hokimiyati vositalariga ega bo'lmasa

ham, siyosiy jarayonlarga eng ko'p ta'sir ko'rsatishi mumkin, ular hokimiyatni nazorat qilish, jamiyat nomidan gapiradigan odamlarning manfaatlarini e'lon qilish va himoya qilishga chaqiriladi. Matnni tahlil qilish lingvistik manipulyatsiya jarayonining strukturasi tavsiflash imkonini beradi, u sxematik tarzda bog'langan elementlardan iborat:

- motiv - tashqi yoki ob'ektiv sabab, ob'ektiv yoki ichki sabablar orqali suhbatdoshni fikrini o'zgartirish;

- niyat – suhbatdoshga ma'lum ma'lumotlarni yetkazish bo'yicha muloqot;

- strategiya – siyosatchilarning o'z oldiga qo'ygan yakuniy maqsadi;

- taktika – tanlangan strategiyalarni amalga oshirish uchun siyosatchilar tomonidan ko'rilgan amaliy yondashuvlar.

- lingvistik vositalar – siyosatchilar foydalanadigan barcha til darajasidagi materiallar. Shuni ta'kidlash kerakki, turli xil lingvistik talqinlar asosan lingvistik vositalarni tanlash imkoniyati bilan belgilanadi. Agar bir xil lingvistik vositalar ba'zi hollarda mohirlik bilan chalg'itishga xizmat qilsa, lekin boshqalarida noxush xabarning mutlaqligini yumshatish yoki shunchaki xabarni yanada yorqinroq ifodalash, jarayonida ifodalash uchun lingvistik manipulyatsiya hosil bo'ladi. Matn darajasida lingvosiyosiy strategiyalarni gipotetik jihatdan quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

- 1) yashirinlik (yashirin strategiyalar) va aniqlik (emotiv sintaktik tuzilmalar, rangli lug'at, stilistik vositalar va boshqalar) strategiyalari;

- 2) tahdidni ifodalovchi lingvistik vositalar (qattiq strategiyalar - qo'zg'alish va to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qilishning qo'pol "ustun" usullarini nazarda tutadi) va betahdid bo'lmaslik (yumshoq strategiyalar) manipulyatsiya lingvistik strategiyalari;

- 3) lingvistik manipulyatsiya strategiyalari bilan to'yinganlik darajasi bo'yicha farqlanadigan siyosiy media matnlarining turlari - faktik yangiliklar matnlari manipulyatsiya fonidan deyarli mahrum bo'lishi mumkin, tahliliy matnlar esa odatda ushbu "virus" bilan to'liq "yuqtirilgan" [1].

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, siyosiy muloqot katta auditoriya orasida ma'lum bir dunyoqarashni - ma'lum bir dunyo rasmini shakllantirishga qaratilgan bo'ladi. Muloqotning ushbu o'ziga xos turi tilni boshqarishning tarkibiy qismi bo'lishi mumkin - u turli til guruhlarida lingvomadaniy qadriyatlardan "tayanch tosh" sifatida foydalangan holda qanday modellashtirilganligini, ijtimoiy tartib qanday targ'ib qilinishini, lingvistik dunyo xaritasining qaysi elementlari chegaradan tashqarida qolayotganini aks ettiradi. Siyosatchilar tomonidan qollaniladigan manipulyativ lingvistik strategiyalar yoki har bir til hamjamiyatiga xos bo'lgan kontseptual so'z tasviri shakllanadi.

Adabiyotlar

1. Aoki K. Introduction: Language as a Virus // Miami University Review, –1999, Vol. 53, No. 4. – pp. 961–971

2. Блакар Р.В. Язык как инструмент социальной власти // Моделирование языка и социальной взаимозависимости, - М.: Прогресс, -1987. – Страницы 88-125

3. Chilton P. Political Discourse Analysis: Theory and Practice. – London: Routledge, – 2004. – 224 p.
4. Dijk T.A. Political discourse and ideology // Doxa Comunicación Social relations and interdisciplinary curricula review. – January, 2002, – pp. 207-225 URL: <http://www.discourse-in-society.org/dis-pol-ideo.htm>
5. Паршин П.Б. Речевое воздействие: основные формы ва разновидности / П.Б. Паршин // Рекламный текст: Семиотика и лингвистика. - М.: Эксмо, 2000. - 372 с.
6. Wodak R. The Discourse of Politics in Action: Politics as Usual. – London: Palgrave Macmillan, – 2009. – 251 p.
7. Zeynalova, S.S., Allohverdiyeva. A.M. Introduction to Rhetoric. – Baku: Mutarjim, – 2017. – 240 p.
8. Грейс Г.П. Логика и речевое общение / пер. Английский В. В. Туровского // – Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика, - Москва, -1985, т.16, - с.217-237

Research Science and
Innovation House

